

Sanat, Mimari, Seyahat ve Konaklama Yazıları / Modern Çağda Geleneksel Bir Konaklama Mekânı: Afyonkarahisar Dinlenme Hayratı

Essays on Art, Architecture, Travel, and Lodging / A Traditional Accommodation Space in the Modern Era: The Afyonkarahisar Rest Stop Charitable Complex

Lokman TAY

Akdeniz Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Anahtar sözcükler:

Türk Kültürü, Seyahat, Konukseverlik, Misafirhane, Dinlenme Hayratı.

ÖZ

Bu çalışmada Afyonkarahisar-Ankara karayolu üzerinde bulunan ve navigasyonda "dinlenme hayratı" olarak işaretlenmiş olan yapı tanıtılmaktadır. Dinlenme hayratı, ana yapıyı oluşturan misafirhane, iki adet çeşme ve tuvalet olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir. İki birimden oluşan misafirhanede yeme içme için hazırlanmış olan masa ve oturma alanları dışında; yatak, döşek ve battaniye gibi ihtiyaç malzemeleri de bulunmaktadır. Ayrıca misafirhanenin bir bölümü mescit olarak düzenlenmiştir. Günümüzde ulaşım araçlarının gelişmiş olmasına rağmen, karayolu ile yapılan uzun yolculuklarda hâlâ dinlenme mekânlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda söz konusu hayrat Türk kültürünün en önemli unsurlarından biri olan konukseverlik anlayışının Anadolu'da yaşayan bir göstergesi olması bakımından oldukça önemlidir.

Key words:

Turkish Culture, Travel, Hospitality, Guesthouse, Rest Stop Charitable Complex.

ABSTRACT

This study introduces a structure located on the Afyonkarahisar-Ankara highway, marked as a "rest stop charitable complex" in navigation systems. The complex consists of three main sections: a guesthouse, two fountains, and restrooms. The guesthouse is divided into two units and includes tables and benches for eating and drinking, as well as essential items such as beds, mattresses, and blankets. Additionally, one section of the guesthouse is arranged as a prayer room (mescit).

Despite advancements in transportation technologies, rest stops are still needed during long road journeys. In this context, the charitable complex is significant as a living representation of the hospitality tradition -one of the most important elements of Turkish culture- still practiced in Anatolia. The presence of such a space illustrates the continuity of cultural values within the framework of modern travel.

GİRİŞ

İlkel insandan modern çağlara kadar insanlar, bireysel veya toplu olarak sürekli hareket halinde olmuşlardır. Tarımsal üretim öncesinde insanlar avlanma, barınma, vahşi hayvanlardan ve diğer insan gruplarından korunmak için sürekli yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Belirli zorunluluklar ve ihtiyaçlar doğrultusunda gerçekleşen bu yolculuklar tarih boyunca farklı gerekçelerle yapılmıştır.

Sanayi devrimine kadar insanlar; yaya olarak, binek hayvanları ve hayvanlar tarafından çekilen arabalarla yolculuklarını gerçekleştiriyorlardı (Krickl 2005; Casson 2008; Burnaby 2021). Bu sebeple yolculukları çok uzun zaman alıyor bu se-

beple de sık sık mola vermek zorunda kalıyorlardı. Çok farklı sebeplerle gerçekleştirilen bu yolculukları kolaylaştıran bazı unsurlar da vardı. Bunların başında bazı toplumların yolcuları Tanrı misafiri olarak görmesi ve bu doğrultuda onların her türlü ihtiyacını karşılayacak bir geleneğe sahip olmaları geliyordu. Söz konusu toplumların başında şüphesiz ki Türkler gelmektedir. Tarih boyunca birçok seyyahın belirttiği üzere Türkler, tanıdık tanımadık bütün yolculara iyi davranmışlar ve onları en iyi şekilde ağırlamak için ellerinden geleni yapmışlardır (İbn Battûta 2013; Akcan 2014; Altunbay 2016; Şahin 2017; Demirci ve Bürkütbayeva 2020; Memiş 2023; Gökşen ve Topalak 2024).

Bu doğrultuda yolcuların güven içinde konaklamaları ve ihtiyaçlarının karşılanması için çeşitli hayır kurumları ve yapı türleri geliştirmişlerdir. Bilindiği üzere Türkler, İslamiyet'i kabul etmeden önce konar göçer bir kültüre sahiptiler. Hayvancılığa dayalı bir ekonomik sistemin yanında savaşçı özellikleri sayesinde hayatlarının büyük çoğunluğunu yolculuk yaparak geçirmişler, bunun sonucu olarak da yolcunun halinden anlayan bir kültür inşa etmişlerdi. Erken dönemden itibaren yolcuların konaklaması için konuk çadırları hazırlayan Türkler, yerleşik hayata geçişle birlikte ribatlar, kervansaraylar, hanlar ve daha birçok konaklama mekânı yapmışlardır.

Yol güzergâhlarında yolcuların dinlenmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması için inşa edilen yapıların başında kervansaraylar gelmektedir (Acun 2007; Eravşar 2017). Özellikle Anadolu Selçuklu döneminde Anadolu'da gelişen ticari hayatın güvence altına alınması bakımından kervansaraylar hayati öneme sahiptir. Yolcuların, dinine, diline, milliyetine, ekonomik durumuna bakılmaksızın üç gün boyunca tüm ihtiyaçları kervansaraylarda karşılıksız olarak gideriliyordu (Turan 1948). Selçuklu dönemi boyunca bu işlevini yerine getiren kervansaraylar Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde de kullanılmaya devam etmiştir.

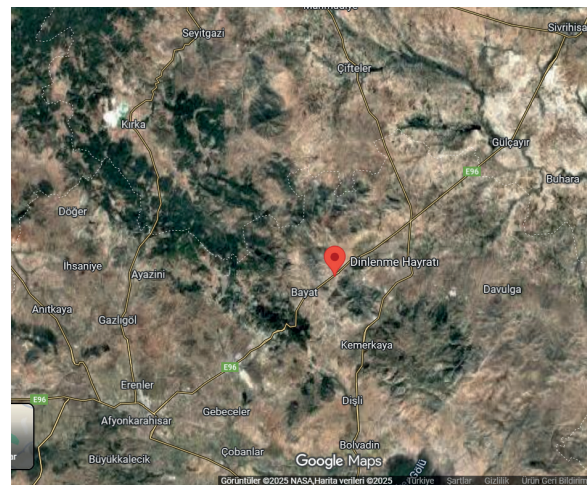
Günümüzdeki hızlı ulaşım araçları sayesinde çok uzun mesafeler çok kısa sürelerde alınmaktadır. Bu sebeple tarih boyunca kullanılan konaklama mekânları işlevini büyük oranda yitirmiştir. Konumuzu oluşturan dinlenme hayratı söz konusu geleneği devam ettirmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

AFYONKARAHİSAR DİNLENME HAYRATI

Günümüzde atalarının izinden giden ve bir kültürü yaşatmaya gayret eden insanların varlığına da şahit olmak sevindirici bir durum. 2025 Temmuz'unda kendi aracımızla Antalya'dan Ankara'ya doğru yaptığımız bir yolculuk sırasında, mola verebileceğimiz ve dinleneceğimiz bir yer ararken, navigasyonda yol üzerinde "dinlenme hayratı" olarak işaretlenmiş bir nokta olduğunu gördük (Görsel 1). Uzun yıllardır gerçekleştirdiğimiz yolculuklar boyunca ilk kez böyle bir noktanın işaret-

lenmiş olması dikkatimizi çekti ve bu nedenle söz konusu noktada mola vermeye karar verdik.

Afyonkarahisar-Sivrihisar yolunun 54. kilometresinde yer alan dinlenme hayratına ulaştığımızda kendimizi adeta bir zaman yolculuğunun içinde bulduk. Orta Çağ'ın o gizemli yolculuklarından birini yapıyormuş hissi sardı içimizi. Navigasyonda "dinlenme hayratı" olarak işaretlenmiş olan noktaya vardığımızda kendimizi günümüzün kervansaraylarından birinde konaklarken hayal ettik. Üzerinde yer alan kitabesinden 15.10.2002 tarihinde inşa edildiği anlaşılan dinlenme hayratı, karayolundan yaklaşık 20 metre içeride geniş bir otopark alanı ile birlikte planlanmıştır (Görsel 2-3). Kitabede baninin ismi geçmediği için kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Baninin ismini kitabeye yazdırmamış olmasının hayrat anlayışına uygun olarak bilinçli bir tercih olduğu kanaatindeyiz. Bu sebeple baninin kimliğine dair herhangi bir araştırma yapmadık. Hayrat, ana yapıyı oluşturan misafirhane, iki adet çeşme ve tuvaletler olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir. Dikdörtgen planlı misafirhane, dört yöne eğimli kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür. Misafirhane, kapalı ve açık mekân olmak üzere iki birime ayrılmıştır (Görsel 4). Açık olan bölümün üç cephesi ve üstü örtülü, yola bakan cephesi ise yarısına kadar demir parmaklıklı, üst kısmı ise açıktır. İçerisinde iki adet masa ile üç adet uzun oturak yer almaktadır. Ayrıca açık mekânda betonarme malzemeden



Görsel 1. Dinlenme Hayratı Konumu (Google Maps 2025)



Görsel 2. İnşa Kitabesi



Görsel 3. Mescit Kitabesi



Görsel 4. Dinlenme Hayratı (Misafirhane)

çift kişilik yatak boyutlarında bir seki ve üzerinde döşek bulunmaktadır (Görsel 5). Yolcuların rahatça yatmaları ve dinlenmeleri için düşünülmüş sağlam bir alternatif olarak değerlendirilebilir.

PVC doğrama ile bölünmüş olan kapalı mekân, iç içe iki bölümden oluşmaktadır. Dışta bulunan bölümde tek kişilik bir sedye ve üzerinde döşek bulunmaktadır (Görsel 6). Ayrıca konukların kullanımı için battaniye ve seccade gibi eşyaların yer alması da dikkat çekmektedir. Kapalı bölümün içteki bölümü mescit olarak ayrılmıştır. Mihrabı da bulunan dikdörtgen planlı mescidin içerisi döşeli olup gayet temiz durumdadır (Görsel 7).

Ana binanın kuzeyindeki uzun bir duvarın iki ucunda birer adet çeşme yer almaktadır (Görsel 8). Betonarme malzemeden inşa edilmiş olan çeşmelerin önünde hayvanların su içmesi için su yalاک-



Görsel 5. Dinlenme Hayratı (Açık Bölüm)



Görsel 6. Dinlenme Hayratı (Kapalı Bölüm)



Görsel 8. Dinlenme Hayratı (Çeşmeler ve Tuvalet)



Görsel 7. Dinlenme Hayratı (Mescit)

rı da oluşturulmuştur. Lülelerinden doğal kaynak suları ile beslendiği anlaşılan çeşmeler, günümüzde kuraklık sebebi ile kurumuştur. Çeşmelerin yuvarlak kemerli yüzeyli nişlere sahip olması, bardaklıklarının ve su yalaklarının bulunması, geleneksel çeşme mimarisine uygun olarak tasarlandığını göstermektedir. Çeşmelerin kuzeyinde bağımsız bir yapı olarak tuvalet inşa edilmiştir (Görsel 8).

SONUÇ

Günümüzde ulaşım araçları ve yol ağları çok gelişmiş olsa da özellikle karayollarında yapılan uzun yolculuklarda yine konaklama mekânlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda yolcuların ücretsiz bir şekilde konaklayıp dinlenebilecekleri tesisler büyük önem taşımaktadır. Türk kültüründe erken dönemlerden itibaren yolcuların ücretsiz olarak dinlenebilmeleri ve ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için çok sayıda yapı türü geliştirilmiştir. Bu mekânlarda yolcuların tüm ihtiyaçları söz konusu yapıların kurucusu tarafından karşılanmıştır. Günümüzde ise yol üstündeki konaklama mekânları genellikle yerleşim yerlerindeki benzer işlevli işletmelere kıyasla daha pahalıdır. Bu bağlamda Afyonkarahisar-Ankara yolu üzerinde bulunan “dinlenme hayratı” yolcuların güven içinde mola verip dinlenebileceği, önünde bulunan masalarda kendi getirdikleri yemekleri yiyebileceği, içerisindeki yataklarda yatabilecekleri oldukça önemli bir tesistir. Ayrıca tuvalet, çeşme ve mescidin varlığı işlevselliği artıran unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Bu yönü ile Türk kültürünün en önemli özelliklerinden biri olan konukseverlik anlayışının yalın ama bir o kadar da derin bir temsilcisi olduğunu kabul etmek gerekir.

KAYNAKÇA

Acun, H. (2007). *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Altunbay, M. (2016). Temel Bir Değer Olarak Dede Korkut'ta Misafirperverlik ve İzzeti İkrâm, *Akademik Bakış Dergisi*, 56: 359-371.
- Akcan, E. (2014). Türk Kültüründe Konukseverlik (Osmanlı Devleti'ne Kadar)(*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.
- Burnaby, F., (2021). *At Sirtında Anadolu*, (Çeviren: Fatma Taşkent). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Casson, L. (2008). *Antik Çağda Seyahat*. İstanbul: MB Yayınevi.
- Demirci, H. ve Bürkütbayeva, Ş. (2020). Kazak Misafirperverliği: Ülüş, Misafir Ağır lama ve Tabak Kültürü, *Millî Folklor*, 16(126): 198-209.
- Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, (2013). *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, (Çeviri: A. Sait Aykut). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eravşar, O. (2017). *Yolların Tanıkları Anadolu Selçuklu Hanları*. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Yayınları.
- Gökşen, C. ve Topalak, H. İ. (2024). *Yabancı Seyyahlara Göre Türklerde Misafirperverlik*, *Mavi Atlas*, 12 (2): 589-604.
- Krickl, E. (2005). *1892 Lykia Günlüğü*, (Yayına Hazırlayan: Neziha Başgelen). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı İle Arkeoloji ve Sanat Yayınları Ortak Yayını.
- Memiş, G. (2023). Avrupalı Seyyahların İzlenimleriyle 19. Yüzyılda Batı Türkistan'da "Türk Misafirperverliği", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(1): 64-83.
- Şahin, G. (2017). *İngiliz Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumu ve Türk İmajı*. İstanbul: Gökkuşbe Yayınları.
- Turan, O. (1948). Selçuklu Devri Vakfiyeleri III: Celâleddin Karatay, *Vakıfları ve Vakfiyeleri*, *Belleten*, XLV: 17-169.
- Google Maps. (2025). Dinlenme Hayratı Konumu, https://www.google.com/maps/place/Dinlenme+Hayrat%C4%B1/@39.0132698,30.9933061,586m/data=!3m2!1e3!4b1!4m6!3m5!1s0x14ce5bdc59589173:0x62c3dd90631b01c!8m2!3d39.0132698!4d30.995881!16s%2Fg%2F11cp7r12gz?entry=ttu&g_ep=EgoyMDI1MDkyOC4wIKXMDSoASAFQAw%3D%3D Erişim Tarihi: 29.09.2025.
- Lokman TAY
Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, 07070, Muratpaşa, Antalya.
E-posta: lokmantay@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4799-7357



Lokman TAY

Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nden mezun oldu (2008). Yüksek lisans derecesini Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim dalından (2010), doktora derecesini Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim dalından aldı (2015). Erciyes Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladı (2009), Doçentlik unvanını Türk İslam Sanatları alanında aldı (2020). Kırşehir Camileri ve Kırşehir Türbeleri olmak üzere iki kitabı yayımlandı. Halen Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi bölümünde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları Türk Kültürü, Türk İslam Sanatları, Halk Mimarisi, Konukseverlik ve Konaklama Mekânlarıdır.